

Н.О. Доліна,
магістр права, помічник нотаріуса,
Южненський міський нотаріальний округ Одеської області
Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.М. Садовська

УКРАЇНСЬКИЙ НОТАРІАТ: ІНТЕГРАЦІЯ В ЄВРОПЕЙСКУ СИСТЕМУ

Матеріальним вираженням життя держав, виникнення, зміни та припинення існування правовідносин між фізичними та юридичними особами є документи. Їх оформлення стало справою інституту нотаріату. Тобто, ми говоримо про інститут нотаріату з оглядом на історію його виникнення, існування, роботу та розвиток у європейському дусі. Зміни у цьому інституті в Україні мають відбутися з оглядом на подальшу інтеграцію в Європу, тим паче, що 17 травня 2017 року у Страсбурзі відбулося підписання угоди про безвізовий режим для України, що активізує зближення нашої системи нотаріату та співпрацю з іншими європейськими системами на якісно новому рівні.

Україні, як асоційованому члену Європейського союзу, насаперед поставлено завдання щодо приведення права України у відповідність до права Європейського союзу, що також не мінає інститут нотаріату та ставить перед Нотаріальною палатою України, Міністерством юстиції України, учасниками нотаріального процесу наступні цілі та завдання: дерегуляція та децентралізація структури нотаріальних органів; вчинення нотаріальних дій у відповідності до міжнародних стандартів; інтегрування нотаріату України як інституту позасудового захисту цивільних прав громадян до європейських та транснаціональних правових інституцій; впровадження цифрових технологій у професії.

Виконання зазначених цілей є цілком можливим, оскільки історичне коріння нотаріату Європи та України є спільним. Інститут нотаріату у сучасному розумінні починає відлік свого існування з республіки Стародавнього Риму (*scribae* та *exceptores et notarii*, табеліони). Подальше його формування продовжилось в Італії, в середині VIII ст. в результаті рецепції римського права. Поширення юридичного акту й властивої йому форми документації, завіреної нотаріусом, вже як посадовою особою, яка є авторизована владою, затверджується в решті країн Європи в XI столітті та дає можливість говорити про виникнення латинського нотаріату, який поширився у країнах романо-германської системи права (Франція, Росія, Німеччина, й ін.). Але протягом строку існування Радянського Союзу мож-

ливості розвитку у системі латинського нотаріату Україна не мала, що відбилось на системі контролю і регулюванні нотаріату, переліку дій, що були віднесені до компетенції нотаріуса, законодавчому регулюванні та впровадженні технологічних та інформаційних інновацій.

Регулювання інституту нотаріату України здійснюється державою в особі Міністерства юстиції України, Нотаріальною палатою України (надалі — НПУ). До компетенції Міністерства юстиції України належать як контрольні, так і організаційні функції. Заявлений євроінтеграційний вектор правової політики держави, де Міністерство виконує лише роль координатора, вимагає аналізу повноважень Мін'юсту на предмет делегування деяких з них самоврядній професійній організації — НПУ [10].

На думку президента НПУ Марченка В., децентралізація органів нотаріату передбачає передачу невластивих функцій держави у сфері нотаріату від головних територіальних управлінь юстиції до НПУ, а саме: перевірку порядку вчинення нотаріальних дій, організацію нотаріальної діяльності та правил ведення нотаріального діловодства, але керівництво державними нотаріальними конторами — виключна компетенція Міністерства юстиції, вона не може бути передана. При цьому функція підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників може бути передана Нотаріальній палаті, так само як свого часу їй був делегований контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики. Допуск до професії та позбавлення права на професію вже є у компетенції органу, що створений Міністерством спільно з НПУ [10].

Ефективність децентралізації цілком очевидна на прикладі Франції, Росії, Німеччини, де палати різних рівнів здійснюють адміністративно-організаційний контроль, стежать за законністю дій нотаріуса при вчиненні нотаріальних дій з правом застосування дисциплінарних санкцій та притягнення до адміністративної відповідальності аж до анулювання ліцензії на заняття нотаріальною діяльністю. Щодо підвищення кваліфікації нотаріуса, то це як обов'язок закріплено в якості одного із принципів на наднаціональному рівні в Європейському кодексі нотаріальної етики [12, п. 1.2.4.]. Розроблено та цілком успішно використовуються декілька методик підвищення кваліфікації нотаріусів, на доцільність та ефективність яких звертає увагу К.І. Чижмарь: нарахування балів за участь у курсах, конференціях та інших заходах, яке здійснюється нотаріальною палатою; розвиток спеціалізованих освітніх центрів; створення нотаріальними органами інфраструктури для підвищення професійної кваліфікації.

Детальний аналіз чинного законодавства України, що регулює діяльність нотаріату в Україні, свідчить про наявність великої кількості законів, постанов, наказів та інших підзаконних нормативно-правових актів, які штучно розширюють правову базу, що призво-

дить до утворення колізій з іншими галузями права та до прогалин у праві. З огляду на це приходимо до висновку, що Нотаріальний процесуальний кодекс є вкрай необхідним для діяльності нотаріату України. Він регламентуватиме процесуальні аспекти нотаріальної діяльності, створить чіткі та передбачувані процедури вчинення кожної нотаріальної дії, а також механізми їх оскарження. Поява такого кодифікованого акту відповідатиме вимогам п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України [1], в якому закріплено, що організація і діяльність нотаріату визначається виключно законами, а не підзаконними нормативними актами (як це відбувається сьогодні). Але на сьогоднішній день проект Нотаріального процесуального кодексу України, який був розроблений та ще у 2011 році повернутий парламентом на доопрацювання, досі не прийнятий [13].

Крім того стоїть питання ратифікації на території України Європейського кодексу нотаріальної етики [12], прийнятого у 1995 році (м. Неаполь) Радою нотаріусів Європейського Союзу, який є «уніфікованим законом» нотаріальної діяльності у різних державах Європи. Він не замінює собою національні законодавства цих держав (у Франції діють Закон від 16 березня 1803 року; Закон від 1945 року; у Німеччині — Імперське Положення про нотаріат 1937 року; Федеральне положення про нотаріат 1961 року), однак гармонізує нотаріальну діяльність у тих випадках, коли правовідносини, що оформлюються, виходять за національні кордони [12, п. 2.2.].

Інтегрування нотаріату України як інституту позасудового захисту цивільних прав громадян насамперед передбачає розширення повноважень нотаріуса та доповнення переліку нотаріальних дій, які вчиняються нотаріусами України, наприклад: фіксація та збереження показів свідків, доказів (зокрема, посвідчення факту автентичності роздруківки веб-сторінки чи засвідчення справжності електронного документа, що матиме доказову силу в суді); встановлення фактів, які мають юридичне значення, від яких залежить виникнення, зміна чи припинення особистих або майнових прав громадян/юридичних осіб (встановлення родинних стосунків, реєстрація народження, усиновлення, шлюб чи розлучення, усні заяви осіб тощо). Такі повноваження нотаріусів дозволять розвантажити судову систему щодо категорії таких справ, зменшить проміжок часу, необхідний для з'ясування обставин, які мають значення для прийняття рішень по таким справам. Отже, нотаріальний акт про встановлення факту, що має юридичне значення, буде підставою для реєстрації чи оформлення прав, які виникають у зв'язку з його встановленням.

Тому впровадження цифрового нотаріату — неминучий процес для України. Однак для його ефективного функціонування потрібні системні дії, спрямовані на використання цифрових технологій як на користь професії, так і на користь наших громадян. Це дозволить

оновити нотаріальний процес, зробити його більш зручним та зрозумілим, інтегрує нотаріуса у транснаціональні правовідносини та надасть можливість зміцнити позиції професії. Електронні реєстри вчинення нотаріальних дій, електронні нотаріальні архіви, електронні реєстри, електронні підписи — все це є в більшості держав латинського нотаріату, в тому числі в країнах пострадянського простору (наприклад: Естонія, Литва, Латвія, Грузія).

З метою досягнення поставлених цілей представниками Нотаріальної палати України, за допомогою представників нотаріальних палат Латвії, Литви, за участю Міністерства юстиції України на круглому столі, який відбувся 14 червня 2017 року, була розроблена програма розвитку строком реалізації на п'ять років, основними пунктами якої є:

- систематизація і зведення існуючої нормативно-правової бази, що регулює діяльність нотаріату в Україні, у єдиний кодифікований нормативний документ — Нотаріальний процесуальний кодекс;

- розробка та прийняття акту з питань регулювання поведінки нотаріуса — Кодексу професійної етики нотаріуса;

- розробка та впровадження «цифрового нотаріату» та електронного реєстру вчинення нотаріальних дій; створення електронного цифрового нотаріального архіву;

- запровадження механізму використання нотаріусами спеціальних рахунків «ескроу» для здійснення транзакцій за договорами купівлі — продажу нерухомого майна і цінних паперів;

- передача невласливих державі функцій у сфері нотаріату від структурних підрозділів Міністерства юстиції до Нотаріальної палати України;

- впровадження швидко адаптованої програми підвищення кваліфікації осіб, які вчиняють нотаріальні дії;

- подальше розширення переліку нотаріальних та інших дій, що вчиняються нотаріусами від імені держави (підтримка пілотного проекту Міністерства юстиції України «Шлюб за добу» в частині укладання шлюбів та реєстрації записів щодо припинень шлюбів (виключно безспірних та бездітних);

- надання повноважень нотаріусам у сфері медіації як пріоритетний напрям досудового захисту цивільних прав громадян та розвитку правових інституцій України поряд з фактичним щоденним практичним виконанням таких функцій;

- забезпечення повноцінного доступу нотаріусів до Єдиного державного реєстру судових рішень, реєстрів реєстрації цивільного стану, демографічного реєстру, бази МВС по викраденим та арештованим автомобілям;

- визначення принципів регулювання кількості нотаріусів в кожному окрузі;

— об'єднання нотаріальних органів в єдиний нотаріат [14].

Втілення перелічених вище ідей є основними вимогами Європейського Союзу до українського нотаріату. Їх здійснення виведе український нотаріат на цілком новий професійний рівень та гармонізує діяльність нотаріусів України з колегами з ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 липня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 08 грудня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2.
2. Базовые принципы системы Латинского нотариата: утвержденные 18.01.1986 года Бюро при Комиссии по международному сотрудничеству МСЛН и Постоянным Советом в Гааге 13, 14 и 15 марта 1986 года // Нотариальный вестник. — 1998. — № 10.
3. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993 р. — № 39. — Ст. 383.
4. Нотаріат в Україні: Навч. Посіб. /за ред. В.М. Бесчастного. — К.: Знання, 2008. — 494 с.
5. Шаповалова Л.Л. Нотариат в странах Западной Европы. — Ставрополь: Изд-во СГУ, 1999. — 120с.
6. Тальпис Ж.А. Латинский нотариат перед лицом глобализации / Ж.А. Тальпис // Российская юстиция. — 2003. — № 9. — Ст. 38-39
7. Райман В. Устройство немецкого нотариата / В. Райман // Нотариальный вестник. — 2004. — № 8 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mirnot.narod.ru/germ.html>.
8. Інститут нотаріусів у Франції // Вісник Центру комерційного права. — 2009. — № 2–3. — С. 4–5 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.commerciallaw.com.ua/attachments/105_Visnyk-2009-02_04.pdf
9. Ільїна Ю.П. Особливості правового статусу нотаріуса у деяких зарубіжних країнах // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2013. — № 5. — С. 152-156.
10. Марченко В. Нотаріат у фокусі реформ [Електронний ресурс] / Марченко В. // Нотаріальна палата України. — Електронні дані. — 2017. — Режим доступу: http://npu.in.ua/smiaboutnotary/yurgazeta_020917.
11. Чижмар К.І. Підвищення кваліфікації нотаріуса: порівняльно-правовий аналіз // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2014. — Випуск № 5 Том 1. — С. 162-165.

12. Европейский кодекс нотариальной этики (Code European de Deontologie Notariate) / перевод с нем.: принят Конфедерацией нотариусов Европейского союза 3-4 февраля 1995 года г. Наполь // Немецкий нотариальный журнал. — 2003. — 721 с.

13. Постановва Верховної Ради України «Про повернення на доо-працювання проекту Нотаріального процесуального кодексу України» від 19.04.2011 р. № 3250-IV / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua.

14. Нотаріальна палата України [Електронний ресурс]: Матеріали круглого столу «Основні тенденції в реформуванні нотаріату України та Європейський досвід» м. Київ, 14.06.2017 року. — Режим доступу: http://npu.in.ua/press-service/press_reliz_140617_Official#.

Д.В. Колесник,
помічник судді Одеського окружного адміністративного суду,
аспірант 3 року навчання кафедри конституційного права
та правосуддя, Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

Науковий керівник: к.ю.н., доц., адвокат К.Ю. Кармазіна

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ДОБРОЧЕСНОСТІ У КОНТЕКСТІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Основною передумовою ефективного захисту прав людини і користування нею цими правами є існування незалежної, неупередженої, компетентної та дієвої судової влади. Конституцією України гарантується незалежність та недоторканність суддів [1, ст. 126]. Наразі у розрізі реформування судової системи України актуальність гарантування незалежності судової влади важко переоцінити, адже ця гарантія спрямована, передусім, на забезпечення безперешкодного виконання суддями своїх професійних обов'язків — здійснення об'єктивного і справедливого правосуддя, метою якого є захист прав і свобод людини і громадянина.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Громадська рада доброчесності (далі — ГРД) утворюється з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання та складається з двадцяти членів.